

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrt leta 1 gold.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrt leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 16. marca 1881.

Obseg: O redilni vrednosti planinskega sená. — Katera goveja plemena so najprimerniša za slovenske pokrajine? (Dal.) — Kako naj bi se v ljudski nadaljevalni šoli podučevalo o rudninskem gnoji. (Dalje.) — Slovenski jezik pred državnim zborom. — Strossmayrjeva pôstna pridiga. — Pisatelji slovenski, na pilo nikdar ne pozabite! (Konec.) — Slovensko slovstvo — Noč. — Mnogovrstne novice. — Naši dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.

O redilni vrednosti planinskega sená.*)

Spisal E. Kramar,

asistent c. kr. agrikulturno-kemičnega poskuševališča na Dunaji.

Znano je mnogim kmetovalcem po praktičnih skušnjah, da je planinsko seno posebno za goved izvrstna piča. Zaradi tega se ta krma po Gorenjskem, kakor tudi po sosednjih planinskih krajih bolj obraja, kakor najboljše seno dolinskih travnikov. Toži se pa tudi, da postajajo senožeti v dolinah — akoravno se namakajo — vedno slabejše.

Dosedaj nimamo nobenih natančnih preiskav o redilni vrednosti planinskega sena in redilna moč, katero mu kmetovalci pripisujejo, ni še znanstveno dokazana.

Čeravno je uže do 1880. l. 141 razkrojov (analiz) sena narejenih bilo, najdemo med temi le štiri razkroje takega sena, ki je rastlo vsaj 4000 čevljev visoko in se torej sme prštevati planinskemu senu.

Najvažnejša do sedaj neznana vprašanja o planinskem senu so pa: Kako je kemično sestavljeno planinsko seno in kako se razločuje od dolinskega? V kaki razmeri so redilne snovi sená, ki je rastlo v različni visočini, in ali bi ne bilo mogoče s presajanjem planinskih zelišč in trav v dolino izboljšati namakanih travnikov?

V zvezi z vseučiliščnim prof. dr. vitezom Kernerjem preiskaval sem ta vprašanja, pri katerih je prof. dr. pl. Kerner botanično, jaz pa sem kemično delo dovršil ter vrednost tega sena dokazati skušal.

Preiskaval sem seno z različnih visočin, kakor na pr. seno z Blaser-ja (7000'), z Valzam-a (6000'), z Ortler-ja (5700') na Tirolskem, z Bernskih alp (5000'), Pongavsko seno (5500'—3500') itd. Ta različna sena imela so sledečo povprečno kemično sestavo; tukaj navedem samo štiri razkroje sena:

1. seno z Blaser-ja 7000' visoko;
2. seno z Ortler-ja 5700' visoko;
3. seno z Pongav-a 4000' visoko;
4. navedem povprečno [kemično sestavljenje dobrega dolinskega sena.

*) Ta, posebno za naše planinarje podučni spis prinese obširneje tudi dunajski kmetijski časnik „Oesterreich. landw. Wochenblatt“.

Vse razkroje preračunil sem na povprečno vsebino vode 14.59%.

V sto delih sena našel sem:

Seno	1	2	3	4
Beljakovine (Protein)	10.25	10.48	14.11	10.11
Olesenele staničnine (Rohfaser)	17.22	20.16	24.45	25.52
Tolšče	3.68	3.32	3.87	2.34
Gnjilca prostih tvarin	45.66	46.63	35.01	40.90
Pepela	8.60	4.82	7.92	6.54
V 100 delih pepela fosforove kisline	3.71	9.03	11.96	7.50

Iz teh preiskav sledi:

1. Seno srednje-planinskih krajev ima celo več beljakovine v sebi, kakor najboljše dolinsko. V najboljšem dolinskemu senu nahajamo k večem 12 odstotkov proteina, v planinskem pa 14 in še več odstotkov. Še seno visokih planin (7000') ima več beljakovine, kakor dobro dolinsko seno.

2. Množina olesenele staničnine (Rohfaser) planinskega sena je manjša, kakor vsakega dolinskega sena. Zadnje ima najmanj 19, prvo pa 16 odstotkov staničnine.

3. Planinsko seno ima jako veliko tolšče, katero posebno pomnožuje hlapno olje, ki se nahaja v dišečih alpskih zeliščih.

4. Razmera beljakovine in gnjilca prostih tvarin je veliko ožja, kakor v dolinskem senu.

Večjo množino beljakovine in gnjilca prostih tvarin in manjšo olesenele staničnine v planinskem senu razlagam si na sledeči način:

1. Perijoda (čas) rasti je veliko krajša; v visočini 6000' čevljev le 132, 8000' samo 92 dni dolga; zelišča ne morejo torej tako oleseniti.

2. Prof. dr. pl. Kerner je opazil, da internodija na steblih postanejo tem krajša, v čem višji visočini zelišča rastejo; imajo torej več listja in manj stebela.

Vred.

Kakor je pa znano, ima listje več redilnih snovi, kakor stebela.

3. Mnogo planinskih rastlin ima zimzeleno listje. V tem listju nahaja se mnogo redilne zaloge (Reserve-stoffe), iz katere v prihodnjem letu rastline napravljajo liste, stebela, cvet itd. Take rastline so, na pr.: *Carex sempervirens*, *Gentiana excisa*, *Nigritella augustifolia*, *Daphne striata*, *Calluna vulgaris* itd.

4. Nahaja se v planinah mnogo rastlin z mlečnim in gotovo redilnim sokom. K takim rastlinam prištevamo, na pr.: *Campanula barbata*, *Crepis grandiflora*, *Hieracium alpinum*, *Leontodon pyrenaicus* itd.

Zakaj da ima planinsko seno več in izdatnejši redilni učinek, kakor dolinsko, si iz omenjenega lahko razlagamo. Mnoge preiskave nam kažejo, da ni merodajna samo vsebina gnjilca za prebavljanje in redilnost krme, ampak zraven tega tudi množina olesenele staničnine. Seno, ki ima obilo gnjilca, zraven pa malo olesenele staničnine, je najbolj in najlože prebavljivo. K takemu senu se pa prišteva v prvi vrsti, kakor kažejo preiskave, planinsko seno. Prezirati pa ne smemo mnogih blapnih oljev planinskih dišečih zelišč, katera povzročujejo večjo izločevanje prebavljivih sokov in zatoorej boljše prebavljanje beljakovine. Planinsko seno smemo torej prištevati k najtečnejši piči.

O vprašanji, ali bi bilo mogoče s presajanjem planinskih zelišč v dolino izboljšati naše travnike — v nemških kmetijskih časnikih pisalo se je mnogo o tem — hočem le malo besedi spregovoriti.

Prepričan sem popolnoma, da bi tako presajene rastline se kmalu privadile dolinskega podnebja in bi krepko rastle; dvomim pa jako, da bi razmera redilnih snovi ostala enaka kakor v planini. Prof. Kerner zapazil je, da v dolino presajena zelišča izgubé veliko svoje vonjave. Smem pa tudi trditi, da bi se s presajanjem v dolino perijoda rasti podaljšala, olesenela staničnina torej pomnožila, beljakovina zmanjšala in ne dosegli bi s presajanjem ničesar.

Preiskave, katere bom letos nadaljeval in mogoče tudi uže končal, potrdile bodo gotovo moje mnenje.

Katera goveja plemena so najprimerniša za slovenske pokrajine?

Spisal prof. F. Povše.

(Dalje.)

Nasproti pa belanske krave za vprego niso posebne kreposti ter jih v tem oziru prekosí muriško pleme. Boljših volov za vprego pač nobeno pleme na Avstrijskem (razen Oggerskega) ne daje, kakor zgornje Štirsko muriško. Krepki so, vstrajni in, kar je ne male važnosti, je to, da se tudi vročega primorskega obnebja kmalu privadijo; zato jih pa tudi Furlani, sploh goriški kmetovalci kaj radi imajo in ni jim ljubšega vola od sivega „Stiriana“ (Štajarca).

Komur je mar, izrejevati mladih juncev, ta najde v muriškem plemenu prav primerno pleme, katero se odlikuje po svoji sposobnosti za vprego ali delo; pa tudi mleka se še precéj dobi in za vpitanje tudi ni pre-slabo, tako da za one gospodarje, ki izrejajo mlado živino za delo, ki nimajo prilike mleka naravnost izkoristovati, je to pleme pravo, ker za domače potrebe uže gospodinja tudi od muriških krav dobi dovolj mleka, katero je prav dobro in tolsto.

Se ve da so oggerska goveda najizvrstniša za vprego, pa tudi le samo za vprego, za mleko pa niso skoro nič vredna. Edino za pitanje pa pri nas ne potrebujemo goved, ker to morejo izvrševati le one

kmetije, katere imajo tovarnice, iz katerih dobivajo razne odpadke, na pr. preše, iz sladkornic, iz olarij itd. Za to svrhu — mimo gredé omenjeno — je sloveče angleško Shortornsko pleme, katero je silno pitavno.

Omenjati moramo pa, da pincgavsko pleme ima veliko sposobnost za vdebelenje, ker pri navadni krmi so te živali vedno prav lepo debele.

Kakor iz teh besedi razvidimo, je pincgavsko pleme odlično za mleko in tudi za pitanje, belansko prav tako, in poleg tega je tudi jako zadostljivo, muriško je odlično za vprego, manj za mleko. Vsa ta plemena nahajajo se v naši državi in vidimo, da si moremo uže tudi doma pomagati, in ni nam potreba romati v ptuje države po žlahno plemenno živino.

Kakor sem velik zagovornik domačih pridelkov, tako vendar — kedar me prepričanje sili — ne preziram ptujih odličnih stvari. In prav lastne skušnje o res izvrstni govedi Unterwaldenski, katera se je v kantonu Unterwalden na Švajcarskem vkupila in sedaj na Goriškem odgojuje, me silijo v interesu javnega prida, da ne zamolčim tega plemena, katero je odlično za molžo, pa tudi za delo, ter je jako sposobno tudi za kamnit svet. Za pitanje pa nima lastnosti, saj tudi pri dobrem krmenji je ta živina vedno le bolj suha.

Iz subvencij državnih je goriška kmetijska družba kupila 4 krave in 1 bika Unterwaldenskega plemena; to čedo sedaj odgojuje za poskušnjo gosp. Kovačič, veleposestnik in zgleden živinorejec pri sv. Luciji na Tominskem. Iz njegovih molznih zapisnikov je razvidno, da dajó te krave, ki so srednje velikosti, na leto v srednji meri 2800 litrov dobrega mleka, gotovo lepa množina, toliko bolje, ker te krave hodijo na pašo in doma v hlevu dobivajo le seno brez otrobov in pese.

Kmetijsko društvo je tudi več bikov iz Unterwaldenskega kupilo in razdelilo po deželi in posebno po Krasu, kjer se izvrstno sponašajo in obče hvalijo. Umni kraški živinorejci trdé, da se je uže mnogo plemen poskušalo vpeljati na Krasu, pa da le Unterwaldensko se resnično krajnim razmeram, kraškim tlem prilega. Tudi mladina zarejena po teh plemenskih juncih se vrlo sponaša. Poznam gospodarja, ki je junčka Unterwaldenskega, odgojenega v hlevu goriške kmetijske šole, kupil, in sedaj ima izvrstnega bika, ki po skalovitem trdem svetu vstrajno stopa pa tudi marljivo dela. To pleme je temno-sivo-rujavo, polnega čvrstega telesa, nizkih pa silno krepkih nog z vstrajnimi parklji. Saj je tudi doma v kantonu zelo kamnitem, toraj ni čuda, da v tem oziru primeren za trdi kraški svet!

(Konec prih.)

Kako naj bi se v ljudski nadaljevalni šoli podučevalo o rudninskem gnoji.

Spisal Anton Derganc.

(Dalje in konec.)

Solitar in pepel.

Solitar, tudi kalijev solitar zvan, je vsacemu prav dobro znana sol, kdor videl je uže soliti ž njo krače, plečeta in drugo svinjsko meso. Marsikdo slišal je tudi, da delajo iz solitarja smodnik. Solitar pospešuje pa tudi deloma rast mnogoterih rastlin, deloma jim služi v živež. V ječmenu, v redkvi, v solnčni roži itd. najde se solitar čisto razvit. Pri vsem tem mislil bi si pa vendar vsak sam pri sebi, kdo bode s to drago soljo gnojil svoje polje? Res je to! pa saj z navadnim solitarjem ne gnoji nikdo polja; za to rabi drug solitar natrov ali kislski solitar, ki ga dovažujejo iz Amerike. Ta je veliko ceneji, pa ravno tako dober,